

Літературознавство

УДК 821.161.2
ББК 83.3 (4Укр)

УКРАЇНЬКА ЛІТЕРАТУРНА НАУКА В РЕЦЕПЦІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ

Т.Ю. Салига

*Львівський національний університет ім. Івана Франка,
кафедра української літератури ім. акад. М. Возняка,
тел. +38(032) 96-41-99*

Окреслено внесок у розвиток української літературознавчої думки кафедри української літератури Львівського національного університету ім. І.Франка за 160 років її існування.

Ключові слова: *історія української літератури, періодизація літературного процесу, львівська філологічна школа, культурно-фізіологічна інтерпретація, порівняльний метод.*

Період протяжністю більше, ніж півтора століття, себто, як у конкретному випадку, сто шістьдесят літ важко уніфікувати під виразно спільні семантичні поняття і їх іменувати якоюсь одною величиною, як нам би було зручно усе це разом узятє називати «школою». Та виявляється таких семантико-автономних понять за цей час назбиралось значно більше, ніж на один якийсь скласифікований вибір, і вони, якщо їх відповідно згрупувати, творять собою, сказати б, окремі самостійні естетико-змістові центри, які в науці не інакше, як «школами» іменуються. Отже, в галицькому літпроцесі іманентно існувало та іманентно творилось багато різних шкіл. Зрозуміло, що йдеться про період від «Руської трійці» до наших днів. Я б про це не згадував, якщо б не той факт, що продовж усього підрадянського часу на літпроцес у Західній Україні, Буковині та Закарпатті ми привикли дивитись, як на своєрідні «довантаження» того, що відбувалось на Наддніпрянській чи позазбручанській Україні. До речі, за цією «схемою» написано чи не всі історії української літератури, в яких недостатньо акцентується, що і за умов помежованих різнодержавними кордонами українських земель національна культура залишалась єдинокровною у своєму екзистенційному бутті.

«Коли йдеться, – як каже академік Віталій Дончик, – про загальний, цілокупний літературознавчий доробок, він не чийсь, він належить усім нам» [1, 34].

Але нещодавній стоп'ятдесятилітній ювілей великому Каменяреві навіть якщо він відбувався на державному рівні і за сприятливих Указів Президента довів, що ми не тільки не вміємо, а може лінуємось, або не хочемо, як тепер кажуть, глобалізувати Франка в полісемічну парадигму світової культури, а й протистоїмо, щоб його «дух, науку, думку, волю» взяти до свого щоденного вжитку, для нашого «домашнього вогнища», для загального добра. Пригадаймо, скільки було вилито бруду на Франка лише в ювілейний рік, скільки написано пасквілів, фальсифіковано його твори та життєву поведінку. А в яких містах та селах України у ювілейний Франків рік відбувались народні торжества? Якщо не мати на увазі окремих випадків у Галичині, то в загальному майже ніде. Сьогоднішня постмодернівська «десакралізація» духовних цінностей, – використовуючи вислови академіка В.Дончика, – «національних передовсім, дискредитування визначних українських постатей, зневажання ідеалів народу» – стає нормою деяких нинішніх інтерпретаторів літератури під стягами космополітизму, намагаючись її трансформувати під чужу мірку.

Запитайте, який тут зв'язок із ювілеєм кафедри української словесності? Я відповім – безпосередній, бо Франко не тільки сумна сторінка в історії кафедри, на якій йому не судилось обійняти посаду доцента, хоч, кажучи його словами, адресованими іншому генієві – він «світоч у царстві духа», він сам – Храм. Але, й не працюючи на кафедрі, він її розбудовував, як і розбудовував не лише галицький, а загальноукраїнський літературний процес. Сатрапські укази та циркуляри з наступом на все українське допомогли Галичині стати центом українства, де Франкові випала роль провідника народу. Як відповідь на «нет, не было и не будет...» тут постає у 1873 р. Наукове Товариство ім. Т.Г.Шевченка.

Кафедрі української словесності тоді щойно виповнювалось двадцять п'ять літ. На цей час її уже п'ять чи шість років очолював відвертий протестант москофільства народовець Омелян Огоновський, що лише на 19 літ молодший за Т.Шевченка і на 23 роки старший за І.Франка. Він і жив і в Кобзареву, і в Каменяреву епохи. Факти, немов на перший погляд не промовляють нічого. Але уявімо суспільно-психологічну атмосферу серед духовно понівеченого і по-рабськи сплюндрованого народу появу двох національних геніїв, які навчають, кличуть, ведуть і, які водночас і картають, і люблять. Як досягнути їх велич з цієї близької часової відстані? – питання вельми із складних. А як пояснити їх велич іншим ще, мабуть, складніше питання. Омелянові Огоновському це належало усвідомлювати та і гіпертракувати одному із перших.

Світоглядна непослідовність його попередника Якова Головацького, що виформатовувалась під впливом лідерів галицького москофільства О. Пипіна, Д. Зубрицького, А. Петрушевича і доходила до абсурдної тези розгнужданої сваволі «про единство русской народности от Карпат до Камчатки», звичайно, йшла на шкоду національних інтересів кафедри української словесності, що перед цим засіювались здоровими зернами М. Шашкевича.

Читанням лекцій про відродження письменства «на рідній мові», як писав Кирило Студинський, Яків Головацький «не закріпив нікого», але його працю на українській духовній ниві в ранній період творчості переоцінити важко. Хвороба москофільства ненаситно виїдала йому українську душу, а тому у ній все меншало поживи для розбудови «руської» словесності. «Совістний і точний», – за характеристикою Івана Франка, – «невтомимо робучий» «феномен між русинами» [3, 334], професор Огоновський, обійнявши кафедру після Головацького мусив багато що починати спочатку, а найпринциповішим було повернути студентську молодь до рідної словесності. Омелян Огоновський, казав Іван Франко «вступив на ту кафедру мов на пожарище, застав на ній холод, неохоту, нечисленних слухачів, брак усяких допоміжних джерел і книг, усякої виробленої наукової традиції і методу. Все треба було творити заново, а поперед всього треба було прийняти молодь, вдихнути в неї замилювання до предмета, охоту до студій» [3, 334].

Кожен час має свої шанси іменуватись історичною епохою, або нею не бути, як і кожна людина теж має шанси ставати самотньою постаттю, або ні. На це впливає, безперечно, багато різних складових, диктованих соціокультурним, морально-духовним, суспільно-політичним чи ще якимсь іншим станом. Доба, в якій Омелян Огоновський відбувався як людина, як письменник і вчений, як громадський діяч, а в загальному як особистість, наповнена своїм колоритом історичних подій та розмаїтістю проблем. Пробудженню національної свідомості українців Галичини, Закарпаття та Буковини, знаємо, дала поштовх революція 1848 р., що стала «Весною народів» Європи. На українських землях виникають перші національні громадські осередки - Собор руських учених та «Головна Руська Рада», які піднімають питання про державність українського народу. Газета «Зоря галицька» стає пропагандистом цих ідей. Але так буде недовго. У 50-их роках XIX-го ст. більша частина тодішньої галицької інтелігенції підпадає під слов'янофільські впливи православної великодержавної Росії, сподіваючись на підтримку царського уряду. Дійде до того, що імператорська комісія у квітні 1876 року звернеться до російського царя Олександра II з пропозицією придушення української мови і українства в Галичині. У зв'язку з цим у доповідній записці-клопотанні писалось: «Поддержатъ издающуюся в Галиции, в направлении враждебном украинофильству, газету «Слово», назначив ей хотя бы небольшую, но постоянную субсидию, без которой она не может продолжать существование» [4, 98].

Погляди москофілів ґрунтувались на шовіністичних ідеях російського панславізму, себто на злиттю «всіх слов'янських рід в одне російське море», що «нема ніякої української мови, є тільки місцеві діалекти... а всі вони не жодні язики, а тільки частини одного руського, всеруського язика, що репрезентується перед світом як російська урядова та літературна мова» [5, 296]. Такі українські патріоти, як о. Й. Заячківський, о. С. Качала, Є. Желехівський – «народовці-українофіли», розбудовуючи народну освіту, всіляко протистоять москофільству. Омелян

Огоновський стає однією із центральних фігур народовців. Його життєдіяльний і світоглядний феномен маємо змогу пізнавати не тільки у приналежній йому науковій і художній творчості, але і в його учнях. А такими були Іван Франко, Василь Щурат, Тимотій Бордуляк, Олександр і Філарет Колесси, Кирило Студинський, Іван Левицький, Спиридон Кархут, Денис Лук'янович, Т. Заклинський та ін.

Цей перелік промовистих імен рясний такий тому, що наукова, педагогічна, літературна діяльність О.Огоновського на відміну від омоскофілених галичан Д. Зубрицького, Антонія С. Петрушевича, Я. Головацького, І. Гушалевича, Б. Дідицького та багатьох інших була спрямована в світоглядно-національне русло виховання інтелектуальної молоді. Незабаром Франко сягне своїх інтелектуальних висот і стане поводитирем, лідером – Вчителем нації. Його неоднозначні оцінки діяльності Огоновського не применшують культурно-історичних заслуг останнього, бо Франкові вимоги інколи були аж надто високі, а подеколи й суб'єктивні. О. Огоновський – один із найбільших просвітників не тільки в Галичині, а й в Україні. Його «Історія літератури руської (української)», що стала першою україномовною історією рідного писемства, не була фактом локальним, а загальноукраїнським. Дотримуючись позитивістичного методу оцінок творів, а у випадках аналізу художніх речей давньо-середньої доби, він застосовував і практику культурно-філологічної інтерпретації, а ще частіше біобібліографічний метод і, наче б цим самим закладав традицію писання «історій» чи бодай методологічну літературознавчу традицію.

На нинішній день написано багато великоформатних і менш форматних «Історій...» І певне, так є, або так би мало бути, що досвід писання одної «Історії...» передається авторам «Історії...» наступної. Сьогодні оприлюднено проект нової «Історії української літератури» у 12 томах, над яким працюють під егідою Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України найавторитетніші, найбільш фахові науковці усієї України. Один із співтворців цієї майбутньої 12 томної «Історії...», головний редактор журналу «Слово і час» Лукаш Скупейко на сторінках таки цього журналу справедливо висловився: «Незважаючи на всі труднощі, пов'язані з формуванням авторського колективу, виробленням науково-методологічних підходів, освоєнням сучасної понятійно-термінологічної системи тощо, нова «Історія...» покликана не лише підсумувати всі попередні надбання, критично узагальнивши їх, а й стати основою для «множинності», для нових наукових пошуків і відкриттів» [6, 5].

Отже, коли пишемо самі, то проблеми якнайрізніші бачимо, а якщо поцінуємо інших, то найчастіше, шукаючи лише недоліків, подібних проблем вздріти не вміємо. Що тільки понаписувано проти «Історії...» Огоновського навіть сьогодні, забуваючи, що це перша «Історія...», що її писав один автор, а не колектив авторів, і то лиш протягом семи років? Що Огоновський принципово і науково виважено окреслював проблему окремої літератури ще від княжої доби, зрозуміло, не могло імпонувати

критикам пипінського кола. Що вияскравлював (він проблему полонізації в Галичині, а на Наддніпрянщині проблему русифікації і зворотній їй вплив на розвиток української словесності це і зараз багато кому не подобається. Крім усього Огоновський не тільки для свого часу устійнив періодизацію українського літературного розвитку, яка прийнялась потім у Б.Лепкого та С. Єфремова.

Словом Огоновській вніс багато чого в українську науку про художню літературу, що позитивно інтонувалось з поглядами вчених нових поколінь і засвоювалось як традиція не тільки представниками галицької школи словесності, скажімо, такі як М.Рудницький, М.Возняк, І.Денисюк, а й загальноукраїнським літературознавством. У цьому зв'язку наведу такий приклад. У розмаїтих дослідженнях про методологічні ресурси українського літературознавства часто виринає ім'я професора історії та теорії літератури Київського університету Володимира Перетца, який заклав в українському літературознавстві основи естетичного формально-поетикального методу. Звісно, це великий вчений. Учнями професора Перетца були І. Огієнко, М. Зеров, В. Петров, Л. Білецький, К. Копержинський, Б. Якубський, М. Драй-Хмара, Ол. Дорошкевич, М. Гудзій, В. Отроковський, П.Филипович. Яка потужна плеяда! Це, якщо хочете, перші величини нашої літературознавчої думки. Так ось один із цих учнів Павло Филипович, який, хоч і вийшов із естетичної формально-поетикальної школи В. Перетца, не залишався її догматом, а зачисляв себе до порівняльно-історичної методологічної школи дослідників свого часу зазначаючи, що на нього значний вплив мало галицьке літературознавство. У передмові до збірки своїх статей «З новітнього українського письменства» він писав: «У зібраних тут статтях, я вживав переважно порівняльної методи і гадаю, що ця метода, позначена вже в нас певною традицією (праці Драгоманова, Франка, Сумцова, О. Колесси та інш.) може дати для сучасного українського літературознавства чимало корисного, зосібна для соціологічних узагальнень. Порівняльні студії поширюють також наш обрій, виводячи українське письменство з вузьких національних меж і з'єднуючи його з творчістю інших народів» [7, 560].

Крім порівняльного методу, що значною мірою властивий Филиповичеві у його дослідженнях творчості Івана Франка, зокрема таких, як «Шляхи Франкової поезії», «Генеза Франкової легенди «Смерть Каїна»; «Франко, – поет», «Поезія І.Франка», «Іван Франко. «Борислав сміється» просвічується досвід Огоновського в напрямі біобібліографічного методу, а втім, порівняльних принципів Огоновський також дотримувался, ділячи твори літератури на «церковні» і «світські», беручи за зразок, як зазначав Олекса Горбач, поділ «німецько-середньовічно-ренесансово-барокового письменства на «вчене» церковно-наукове латинсько-мовне й світське (лицарсько-міщанське) у національно мовне» [8, 7]. Отже, і тут є своя еволюція, своя тяглість розвитку методу, що відбувається у різних часах і йде від покоління до покоління, як в даному випадку від Огоновського до Филиповича.

Щоправда, академік М.Возняк, який написав тритомну «Історію української літератури», був переконаний, що «Історія...» О. Огоновського «не видержує ніякої критики, а «Історія...» Лепкого «кишить від змішання українських і московських творів». «Історія...» літератури Єфремова писана зі спеціального становища». Приймати чи заперечувати ці Вознякові судження так питання не ставимо. Певне, що знайдемо якусь «середину»: у чомусь визнаємо його рацію, а з чимсь не погодимось. Річ в тому, що ці оцінки академік М. Возняк давав, будучи доведеним до відчаю. Його «Історію української літератури» ідеологи від красного письменства намагались вдягнути в радянський однострій, в ідеологічну уніформу. Та академік Возняк не підкорився. Він не зняв «націоналістичних» акцентів зі своєї праці і не кається у «помилках».

До цієї відверто політичної авантюри навіть було спровоковано академіка Олександра Білецького. При підготовці двадцятитомного видання творів Івана Франка між акад. М.Возняком і вченими академії наук виникла суперечка про «принципи видання творів Івана Франка». «Цей академічний конфлікт між двома визначними вченими України, – каже відомий вознякознавець професор Михайло Нечиталюк, – долив масла до того вогню переслідувань, який роздмухували навколо особи М. Возняка за те, що академік офіційно не відмовився у 1946 р. на загальних зборах інтелігенції м. Львова своїх «помилко», а точніше від своєї «Історії української літератури», якою ніби «спекулювали бандерівці» у своїх антирадянських прокламаціях... По суті, зіткнулися дві школи в українському літературознавстві: науково-академічна школа західноєвропейського зразка (М.Возняк) і науково-популярна практика текстологічних видань спадщини українських класиків (О.Білецький)» [9].

Літературознавча школа під науковим проводом академіка М. Возняка, як і згадувані школи О. Огоновського, В. Перетца, О. Білецького, теж виростила своїх творців літературознавчої думки, з-поміж яких яскраво виокремлюється наукова індивідуальність професора Івана Денисюка – вченого енциклопедичного формату. Він не «засиджується» в проблематиці тільки історичній, бо питання теорії літератури, франкознавча проблематика, як і фольклористична, теж його ваблять, а головне – йому «з руки», під його дослідницьку спромогу. Як автор найрізноманітніших праць, зазначає Микола Легкий, І. Денисюк виробив власну «генологічну концепцію», що базується на «історичній основі жанру, як відкритої системи», що завжди здатна збагачуватись елементами інших художніх систем (причому не тільки літературних). Денисюкове трактування поетики жанру, спостерігає його учень, ґрунтується на універсалізмi різних понять, включаючи в себе «майстерність письменника, і певні властивості літературних явищ, і їх генезу, і літературознавчу дисципліну, і інструментарій (метод аналізу художнього тексту)» [10, 7].

Літературознавчі «секрети» творчості Івана Денисюка часто полягають у надзвичайно чуттєвому, філігранному і шляхетному «розкодуванні» текстуальних «таємниць» твору. Його герменевтична методологія, сказати б, легко «співзуживається» з методою структурального аналі-

зу. І одне і друге працює на пізнання глибин твору. Як найкращий *semper tūo* академіка М.Возняка, що успішно закінчив його літературознавчу школу, він сьогодні, творячи школу свою, продовжує у свого Вчителя – Михайла Возняка вчитись. Поруч М.Возняка ще один його улюблений вчитель – характерник Михайло Рудницький, завдяки якому І.Денисюк розширював інтертекстуальні обрії літературознавства. Але до зарубіжних неукраїнських імен та джерел він звертається не тому (як це інколи роблять інші), щоб вразити ерудицією, а для творення іманентного контексту, в якому український чинник закономірно присутній. Він ніколи не сідає на «імпортного велосипеда», знаючи, що в нас є «велосипед» свій, якого дуже часто значно скоріше «винайдено», ніж десь там... Тобто він вміє побачити, що, наприклад, Іван Франко, Леся Українка, Василь Стефаник чи Ольга Кобилянська внесли у європейську літературу, чим її збагатили, а не тільки в неї «взяли». І.Денисюк знає і любить європейський досвід, апелює до нього, але без «поклонів» перед ним. Де треба, він полемізує. Працюючи у різних літературознавчих жанрах: статті, студії, літпортрети, есеї, розвідки, огляди, рецензії, відгуки, мемуари тощо, він завжди має змогу знайти нагоду для наукової «суперечки», в якій народжується істина з «виграшем» для української літератури. Таким чином він, наче «заочно» дискутує із М.Рудницьким. Це основа основ його концепції національної літератури, яку він розвиває на франківських теоретичних постулатах. Тарас Пастух сформулював основні вектори національної літератури в трактуванні свого Вчителя. Це, як він вважає:

« - кожна національна література є органічним сплавом місцевої оригінальної різномірності й елементів, засвоєних з чужих літератур, елементів «привозних», своєрідно трансформованих на національному ґрунті;

- студіювати й оцінювати літературу слід з точки зору її специфіки, що скристалізувалася у певних умовах і виконує свою національну місію;

- національна специфіка письменства може бути визначена лише шляхом порівняння з іншими літературами» [11, 14-15].

Обороняючи ідею самобутності української літератури, дослідник акцентує, що І.Денисюк ревний поборник всіляких спроб її приниження продовж усіх часів її існування, а особливо у нинішніх умовах «демократизму», коли доморощені «бузиноподібні» шукають у ній комплексу меншовартості та «не європейськості». Сьогодні можна не тільки називати Денисюкових учнів, як у літературознавстві та фольклористиці, але й дослідників його досліджень, тобто його творча лабораторія набуває повного «громадянства».

Сюжет від Головацького до Денисюка – це тільки контур життєдіяльного шляху кафедри, її вчорашнього і нинішнього буття. А як на цьому шляху не бачити могутньої постаті Кирила Студинського, який мав свої безпосередні наукові зв'язки із академіками О.О. Шахматовим, О.М. Веселовським, Бодуеном де Куртене. На жаль, сьогодні ім'я акаде-

міка Кирила Студинського призабуте і дещо підфарбоване фальсифікаціями сучасних «патріотів», які йому не вибачають головування на Народних зборах Західної України у вересні 1939 р., на яких було проголошено воз'єднання Галичини з УРСР у складі СРСР.

Кирило Студинський і по маминій і по батьковій лінії походив із священничого роду. Його батько був парохом на Тернопільщині більше сорока літ, а мати дочка священника і політика, письменника та історика, депутата Галицького сейму і парламенту Австро-Угорщини Степана Качали. Після студій у Львівському університеті Кирило Студинський захистить докторську дисертацію у відомого славіста Ватрослава Ягича (в нього захищався Іван Франко) «Картини духовного життя малоросів XVI-XVII століть зі зверненням особливої уваги на календар». Навчання у Відні, Кракові, Берліні, в найкращих європейських університетах сформувало його світогляд і позначилось на енциклопедичності знань. Він також здобуде докторат у Ягеллонському університеті за працю «Характеристика і генеза поезій Амросія Метлинського», що дасть йому право на виклади української мови і літератури. Інтерес наукових зацікавлень вченого вражаючий. Він успішно досліджуватиме пам'ятки української полемічної літератури XVI - XVII ст., зацікавиться історією та філософією християнства, патрологією церкви, історією громадських рухів тощо. Його наукова бібліографія з різних галузей знань надзвичайно розлога – дорівнює понад п'ятисам назвам.

Продовж тривалого часу (1923-1931) Кирило Студинський очолював наукове товариство ім. Т.Г.Шевченка. Це був надзвичайно плідний період розвитку української науки та розбудови авторитетності НТШ у світі. Саме в цей час докторами «honoris causa» НТШ стали Нобелівські лауреати Альберт Ейнштейн, Фріц Прегль та Макс Планк. К. Студинський як голова НТШ також нав'язав міцні зв'язки із Всеукраїнською академією наук. Його було обрано академіком ВУАН. Правда, у 1933 р. президія ВУАН Михайла Возняка, Кирила Студинського, Василя Щурата і Філарета Колессу позбавила звань академіків як «ворогів трудящих мас України». «За мої зв'язки з Україною, – згадував згодом вчений, – потерпів я багато... Все ж думка про потребу зв'язків усіх українських земель залишається у моєму мозку і серці до кінця життя...» [12].

Цей екскурс у біографію видатного вченого багато чим пояснює не тільки еволюцію львівської філологічної школи, її наукову різноспектральність, її авторитет, але і її складний шлях становлення. Без Кирила Студинського вона була б цілком іншою, як так само іншою була б і без постаті Професора Михайла Рудницького, тонкого знавця європейської літератури, який «уособлював» своєю творчою наявністю «печатю духу» співців «Молодої музи». Активну присутність Рудницького в українському галицькому літературознавстві найкраще «паспортизувати» ануваннями проблематики із його книг. Досліджуючи молодомузівців він, як і всі інші члени цього урґуповування, був переконаний, що «нема кращої мети для письменника, нема кращого заняття, нема кращої професії як бути тільки письменником. У цьому переконанні, – на його думку, –

«боронилися молодомузівці якнайдовше проти всяких посад, проти приналежностей до партій, проти політичних груп та всяких організацій, – бо вони могли б обмежити обсяг їх свободи як письменників. Була се не якась протигромадська тенденція, не якась літературна програма, а звичайний інстинкт письменників, що відмежовується від гомінких, ефемерних, занадто практичних гасел, із суспільно-політичним забарвленням під проводом людей, що хочуть перемінити літературу у пропаганду» [13, 15].

Теоретична праця М. Рудницького «Між ідеєю і формою» базується на постулатах, що «критична доба кожної літератури починається з менту, коли вона пробує прикладати до рідних творів міру позанаціональну, міжнародну» [14, 15] Отже, всіляка критика «основана на порівнянні двох вартостей». Тому й порівнюємо, бо відчуваємо, що поза нашим світом є ще інші світи «з іншими вартостями, іншими силами. Вони приваблюють нас ширшими своїми овидами, джерелами нових вражінь, силою нових думок. Вони пригадують нам найдорожчі наші здобутки залежні від інших сил, що панують над світом і що належимо до організму ширшого... як один тип культури» [15, 15].

А у кількасотсторінковому дослідженні «Від Мирного до Хвильового» Михайло Рудницький ставить риторичне питання: Чому від Мирного? - на яке сам відповідає, що Мирний одним коренем цупко тримається ґрунту, і на якому зріс талант Марка Вовчка, має у своєму генеалогічному дереві такі паростки, що «пахнуть нашою сучасною літературою – Коцюбинським, Стефаником, Винниченком». Микола Хвильовий, – каже він, – може стати дуже характеристичним представником тої «нової доби, що майже безнадійно бунтувалась проти всіх коренів і даремне пробувала протиставити сучасности, хоч би який відблиск реальних життєздатних ідеалів... Імена цих двох письменників майже символічні для двох різних, коли не протилежних епох...» [16, 6].

Висновок із цих трьох цитувань дуже прозорий: його принципи літературознавчих досліджень – це методологія типологічного аналізу. Дивлячись на український літературний процес через «європейські окуляри» з позицій західноєвропейської критики, він хотів бачити в українській літературі відповідні сусіднім літературам художні «еквіваленти» навіть там, де цього й не слід було очікувати. Він, наче б постійно «полював» за недоліками майже, не допускаючи думки, що українське прекрасне писемство часто має свої переваги над чужим. Не інакше, що йому заважала його ж «ідея безсвітоглядності», а «культ» європейськості у його свідомості був завжди панівний. Попри це, бажання Михайла Рудницького, як писала тогочасна галицька преса, «наздогнати Захід» було не стільки його перед Заходом «поклоном», як його прагненням бачити в українській літературі її самостійну художньо-естетичну повновартісність, тому він переважно констатував щось протилежне, «блокуючи почуття національної гордості». Натомість Юрій Липа, автор книги «Бій за українську літературу!», котра в одному часі з'явилась із дослідженнями Михайла Рудницького, був переконаний, що міцний природній зв'язок

«раси» (нації) з джерелами власної духовної сили долає всіляку меншовартість і забезпечує літературі «її велич і тривалість у часі».

Важливу роль у розвитку не тільки літературознавчої думки, а й самої літератури, суспільного світогляду зіграло в Галичині «вісниківство» із його духовним провідником Дмитром Донцовим та його «квадригівським» осередком. Д. Донцов як теоретик українського націоналізму та української державності, як проповідник войовничого духу та міцної християнської моралі у своїх літературознавчих дослідженнях та есеях відкидав психологію «малої слабкої» людини. Література з таким героєм, за його твердженнями – це «література раба». Протиставлення такій літературі – поети «трагічного оптимізму» – *amor fati* – Т. Шевченко, Леся Українка, С. Маланюк, О. Теліга, Л. Мосендз, О. Ольжич, Ю. Липа та інш. Очевидно, що літературознавча продукція М. Гнатишака, М. Рудницького, Ю. Липи, Д. Донцова, Ю. Косача та ряду інших галицьких авторів була суперечлива і контрверсійна між собою, тому не випадково виникали суперечки і гарячі дискусії, або й одверті критичні війни. Чим би ці дискусії та війни не завершувались, незаперечним залишається факт, що Донцовсько-вісниківський ідеологічний напрям у літературознавстві сприяв зміцненню ментально-психологічних національних рис, які в умовах польського поневолення Східної Галичини з одного боку та більшовицького геноциду в радянській Україні – з другого, скріплювали цілісність «астрального поля нації».

Самобутній феномен літературознавчої думки являли собою критики, що входили до групи католицьких письменників «Логос» Це зокрема Гавриїл Костельник, Олександр Мох, Григор Лужницький, Петро Ісаїв, Теофіл Коструба, Микола Гнатишак, Богдан-Ігор Антонич та інші. Теоретичні принципи літературознавства «логосівського», себто греко-католицького напрямку письменства, котрі намагались поєднати християнсько-релігійну мораль із національною ідеєю як цілісну концепцію «ідейно етичного естетизму» розробляв Микола Гнатишак. Єдність естетичну та етнічну він розглядав як категоріальну художню вартість, що шліфувалась історично.

Микола Гнатишак, якому «вдалося найбільш гармонійно поєднати науковий підхід із тонким літературним чуттям та етикою віруючої людини, – справедливо наголошує Мар'яна Комариця, – уперше в українському літературознавстві розробив схему написання історії літератури за принципом зміни літературно-мистецьких стилів, а не історичних епох чи суспільно-економічних формацій» [17, 47]. В основу своєї концепції – «ідейно-етичного естетизму» він заклав «психолінгвістичну теорію Олександра Потебні», «ідею про слово як первісну форму поезії та похідну від неї ідею про поезію як форму пізнання за допомогою слова, спосіб зовнішнього об'єктивування думки» [18, 47]. До речі, Дмитро Чижевський свою «Історію української літератури» написав за «періодизацією» М. Гнатишака, правда, її удосконаливши. Юрій Шерех (Шевельов) помилявся, приписуючи Чижевському її авторство. Історія української літератури за Гнатишаковими стильовими «векторами» вміща-

лась у таку схему: «1. Візантійський стиль. 2. Пізньовізантійський переходовий стиль. 3. Український ренесанс. 4. Козацьке бароко. 5. Псевдокласика. 6. Бідермаєр. 7. Романтика. 8. Реалізм. 9. Модерн» [19, 20].

У цьому зв'язку цікаво зробити таке зіставлення. У 1939 р. Євген Маланюк у своєму «Щоденнику» занотував план «Історії літератури», яку мав намір написати. І він її писав продовж війни. У березні 1945 р. в листі до Святослава Гординського він просить: «Коли б ще була змога, знайдіть і перешліть мені хрестоматію Возняка - потрібно дуже: я все ще пишу підручник з історії літератури і без неї, як без рук». На жаль, цей рукопис дослідники творчості Маланюка ще не знайшли, але зберігся нотатник письменника, в якому зафіксована така періодизація: «1. Література Княжої доби. 2. Література Литовської доби. 3. Література Києво-Могилянської доби. 4. Література ІХ століття. 5. Література ХХ століття». Пригадаймо також періодизацію за поділом О.Огоновського, який ліг в основу його «Історії літератури руської»: 1. «Період слов'яно-руський», себто Київського й Галицько-Волинського князівств як доби їх політичної незалежності (XI - XIII ст. по 1240 р.). 2. Період включення південно-західної Русі до складу Литви й Польщі (час упадку літературного життя 1240-1386: XIII-XIV ст.). 3. «Польсько-руський» період (1386-1632 до заснування Києво-Могилянської Академії). 4. Період схоластичний (від 1632р. до І.П.Котляревського). 5. Період від Котляревського до «наших днів», тобто до часу, в якому Огоновський писав «Історію літератури руської» (1887-1894).

Зіставлення цих трьох «періодизацій» із відповідними між ними «перезвами» цікаве й корисне для наукового аналізу. Річ у тому, що кожен із авторів, ділячи загальний літературний процес, намагався зафіксувати його у безперервності і цілісності історичного розвитку. Правда, всі вони, крім О. Огоновського, вже мали універсальні уроки Михайла Грушевського, а точніше вони ставили перед собою завдання інші, ніж їх обрав для себе автор «Історії української літератури» у 6-ти томах, 9-ти книгах Михайло Грушевський. Вчений висловлювався, що пишучи свою історію, він не мав намірів «дати підручник, компендіум» зі спокійно-об'єктивною, а тим більше «автономною» розповіддю «про суто літературні реалії (твори письменників, жанри, роди і види, форми та художньо-стильові напрямки» [20, 5]. На його думку, «історичний момент розвою нації вимагав... вогненного, духовно-естетичного аналізу, який би не лише усталив художні самки та переконання, а й розбудив дух, сумління, совість, громадянську мужність, волю поколінь, гордість за своє славетне минуле в ім'я майбутнього – інстинкт самозбереження» [21, 5-6].

Звідси й обумовленість тієї високої оцінки, яку Грушевському літературознавцю дав К. Студинський. Нехай вона висловлена і в ювілейну пору вченого, але у ній нема святкової «позлітки», в урочистому тоні висловів пульсує суцят і велика правда. «Ви своїм бистрим оком заглянули глибоко в духовні скарби українського народу, в його минуле, і своїми працями літературними і філологічними поклали підвалини під

цю будівлю, і вершком Вашої праці є Історія української літератури» [22, 86].

З нинішньої відстані, тобто майже із столітньої протяжності, маємо підстави констатувати, що оцінка К.Студинського літературознавчих заслуг Михайла Грушевського містить ті високі критерії, якими й слід послуговуватись. Історія літератури за авторством вченого зі світовим авторитетом М.Грушевського, звичайно, сприяла і сприяє сьогодні розвиткові літературознавчої думки не тільки в Галичині, а й у всій Соборній Україні.

У завершенні цієї розмови, що нагадує ескіз інколи із ледь помітними контурами доріг, якими пройшла кафедра української літератури у Львівському національному університеті ім. Івана Франка, хочу констатувати: ми маємо куди оглянутись, на що оглянутись і на кого оглянутись. Огляньмося з розумом, вірою, надією на духовні перемоги. Адже сьогодні, в наших умовах – умовах боротьби за відродження української держави бій за українську людину, українське слово, українську літературу, українську єдність триває.

Література

1. *Дончик Віталій*. Якщо з позицій національних і конструктивних // Слово і час. – №9. – 2008. – С. 34.
2. *Франко Іван*. Професор Омелян Огоновський // Народ. – 1894. – С. 344.
3. Там само. – С. 344.
4. Цит. за кн.: *Євген Желехівський* у національно-культурному відродженні України». – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – С. 98.
5. *Франко Іван*. Літературна мова і діалекти // Іван Франко. Твори в 50-ти томах. – К., 1984. – Т. 41. – С. 296.
6. *Скупейко Лукаш*. «Слово і час» – журнал академічного літературознавства // «Слово і час». – № 1. – 2007. – С. 5.
7. *Филипович Павло*. Література. Статті, розвідки, огляди. – Нью-Йорк - Мельборн, 1971. – С. 560.
8. *Горбач Олекса*. О.Огоновського «Історія літератури Русько (1887-1894)» // Омелян Огоновський. Історія літератури руської (української). – Мюнхен, 1912. – С. 7.
9. *Нечиталюк Михайло*. Післяслово. Замітки до Історії української літератури та літературознавчої концепції М.С.Возняка // Возняк Михайло. Історія української літератури. У2-ох кн. – Львів: Світ, 1994. – Кн. друга. – С. 47.
10. *Легкий Микола*. Обрії літературознавчих зацікавлень // Денисюк І.О. Літературознавчі та фольклористичні праці у трьох томах, чотирьох книгах. – Львів, 2005. – Кн. 1. – С. 7
11. *Пастух Тарас*. Франкознавчі здобутки Івана Денисюка // Денисюк Іван. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 томах, 4 книгах. – Львів, 2005. – Т. 2: Франкознавчі дослідження. – С.14-15.

12. *Якель Роман*. «Неправильний» вчений. // Дзеркало тижня. - № 41 (720), 1 листопада 2008р.
13. *Рудницький Михайло*. Що таке Молода муза? // Чорна Індія «Молодої музи». – Львів, бібліотека «Діла». – Число 18, 1937. – С.15.
14. *Рудницький Михайло*. Між ідеєю і формою. – Львів, 1932. – С.5-6.
15. Там само. – С.15.
16. *Рудницький Михайло*. Заголовок до книжки // Від Мирного до Хвильового. – Львів, 1936. – С.6.
17. *Комариця Мар'яна*. Українська католицька критика. – Львів, 2007. – С. 47.
18. Там само. – С 47.
19. *Маланюк Євген*. Невичерпальність. – Київ: Веселка, 2001. – С.20.
20. *Грушевський Михайло*. Історія української літератури. – К.; Львів, 1923. – Т. 1. – С. 5.
21. Там само. – С. 5-6.
22. *Студинський К*. Ювілейний збірник на пошану М.С. Грушевського. – К., 1928. – С. 86.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 02.03.2009 р.
Рекомендовано до друку докт. філол. наук, професором Денисюком І.О.*

UKRAINIAN LITERARY SCIENCE IN RECEPTION OF REPRESENTATIVES OF LVIV PHILOLOGICAL SCHOOL

T. Y. Salyga

*Lviv National University named by Ivan Franco,
Department of Ukraine Literature named academician M. Vozniak;
tel. +38(032)96-41-99*

Contribution is outlined to development in development of Ukrainian literature opinion of department of Ukrainian literature of the Lvov national university the name I. Franco of 160 years of its existence.

Key words: *history of Ukrainian literature, division into the periods of literary process, Lviv philological school, cultural-physiology interpretation, comparative method.*